



Resursstarka barn

– observations- och reflektionsmodell för att stöda barns sociala och emotionella kompetenser

Lena Storbacka-Järvinen & Pia Liljeroth

YRKESHÖGSKOLAN
NOVIA

Resursstarka barn – observations- och reflektionsmodell för att stöda barns sociala och emotionella kompetenser

Lena Storbacka-Järvinen
Pia Liljeroth

Illustration och grafisk design:
Jenny Wiik

Yrkeshögskolan Novia, Wolffskavägen 33, 65200 Vasa, Finland
© Yrkeshögskolan Novia, Lena Storbacka-Järvinen, Pia Liljeroth

Serie: R Rapporter 2/2022
ISBN 978-952-7048-80-1
ISBN 978-952-7048-79-5 (Online)
ISSN 1799-4179
CC BY 4.0

Resursstarka barn
– observations- och reflektions-
modell för att stöda barns sociala
och emotionella kompetenser

*Lena Storbacka-Järvinen &
Pia Liljeroth*

Yrkehögskolan Novia 2022

Innehållsförteckning

1 INTRODUKTION	1
2 OBSERVATION SOM METOD	3
Hur görs observationer	3
Observatörens påverkan	4
Fältanteckningar	5
Bearbetning och analys av data	5
Etiska aspekter	6
3 OBSERVATION OCH REFLEKTION AV BARNNS SOCIALA OCH EMOTIONELLA KOMPETENSER	7
4 RESURSSTARKA BARN – OBSERVATIONS- OCH REFLEKTIONSMODELL FÖR ATT STÖDA BARNNS SOCIALA OCH EMOTIONELLA KOMPETENSER	8
4.1 Fas 1: Förberedelse	10
Uppgift 1: Bekanta dig med ämnet	10
Uppgift 2: Förbered dig för att observera	10
4.2 Fas 2: Observation av barngrupp och reflektion	14
Uppgift 3: Observation av barngrupp	14
Uppgift 4: Reflektion	16
4.3 Fas 3: Observation av enskilt barn och reflektion	18
Uppgift 5: Observation av enskilt barn	18
Uppgift 6: Reflektion	21
5 AVSLUTNING	23
KÄLLOR	25
BILAGOR	

Introduktion

”Det lilla barnet förtjänar all uppmärksamhet inom småbarnspedagogiken. Ju tidigare barnets behov av stöd noteras desto större möjlighet har man att främja en positiv utvecklingsprocess.” (Davidsson & Juslin 2021, 37).

Goda sociala och emotionella kompetenser är viktiga och utgör en bas för barnets välbefinnande, utveckling och lärande. Barns sociala och emotionella kompetenser utvecklas under småbarnsåren. För att utveckla kompetenser behöver barnet stöd och handledning av vuxna. Småbarnspedagogiken är en viktig arena där barnet i vardagen, med stöd av professionella, kan träna sociala och emotionella kompetenser. Barnets rätt till stöd betonas också i allt högre grad i småbarnspedagogikens styrdokument. För att kunna stöda barnet behöver professionella inom småbarnspedagogiken bli medvetna om barngruppens och enskilda barns sociala och emotionella kompetenser. Dessutom behöver personalen identifiera de barn som behöver extra stöd. Det här hjälper personalen att planera, föra in och utvärdera stödet. Observation lyfts i Grunderna för planen för småbarnspedagogik som en god metod för att personalen ska kunna planera stödåtgärder och handleda barnet. Förutom att observera behöver man gå igenom och analysera det material som har samlats in genom observationerna.

Med hjälp av observations- och reflektionsmodellen som presenteras i den här publikationen får personalen verktyg för att systematiskt observera, men också för att reflektera kring det insamlade materialet. För att kunna ha nytta av det material som samlas in via observationer är reflektion ytterst viktigt. Genom att använda sig av observations- och reflektionsmodellen kan personalen få hjälp i att stöda barns sociala och emotionella kompetenser, samt att stöda de barn som behöver extra stöd.

Observations- och reflektionsmodellen består av tre faser. I den första fasen bekantar sig personalen med hela publikationen och gör nödvändiga förberedelser inför observationer och reflektioner. I den andra fasen utförs observationer av en barngrupp. Därefter görs reflektioner i personalteamet eller individuellt kring det insamlade materialet och en plan för utveckling

av arbetet för att stöda barns sociala och emotionella kompetenser i barngruppen görs. I den tredje fasen observeras enskilda barn och på basen av personalteamets reflektioner kan stödåtgärder införas för de barn som har behov av extra stöd i sociala och emotionella kompetenser.

Observations- och reflektionsmodellen har producerats inom Yrkeshögskolan Novias projekt Resursstarka barn – stöd till socialt utsatta barn inom småbarnspedagogiken (2020–2022). Modellen utgår från den sociala och emotionella kompetensprofilen som inom projektet ses som central för att stöda socialt utsatta barn. Mera om kompetensprofilen kan läsas i publikationen *Resursstarka barn - stöd till socialt utsatta barn inom småbarnspedagogiken*. Observations- och reflektionsmodellen har under projekttiden testats och utvärderats av både personal inom småbarnspedagogiken och socionomstuderande vid Yrkeshögskolan Novia. Observations- och reflektionsmodellen kan användas av personal inom småbarnspedagogiken och inom utbildningen av blivande professionella inom området. Det insamlade data hjälper personalen att identifiera barnets behov av stöd och utgående från det planera, genomföra samt utvärdera stödinsatser för barnet. Personalen inom småbarnspedagogiken kan använda observations- och reflektionsmodellen som utgångspunkt för diskussion i teamet, samt för utveckling och utvärdering av verksamheten. Observations- och reflektionsmodellen kan även användas som stöd när barnets plan för småbarnspedagogik görs och vid diskussioner med vårdnadshavare och andra professionella. Inom utbildningen kan studerande till exempel under praktikperioder använda sig av observations- och reflektionsmodellen. Studerande kan utveckla sin professionella kompetens i att känna igen barnets behov av stöd och att kunna hitta sätt för att stöda barnet i olika situationer.

Publikationen inleds i kapitel 2 med en kort beskrivning av observation som metod. I kapitel 3 beskrivs vikten av att observera och reflektera kring barns sociala och emotionella kompetenser. I kapitel 4 beskrivs observations- och reflektionsmodellen i detalj. Som bilagor finns ifyllbara pdf-filer som kan användas för att renskriva och sammanställa observationerna och reflektionerna.

Observation som metod

I vardagslivet, såväl inom arbetslivet som på fritiden, samlar vi information om vad som sker omkring oss bland annat genom observationer. Observation är också en vetenskaplig metod med hjälp av vilken man kan samla in forskningsdata. Observationer är bra när man ska samla in information om vad som faktiskt händer i en social situation, dvs. när man vill studera vad som sker, hur personer beter sig eller interagerar, vad de säger och vilka känslor de ger uttryck för i en viss situation. Små barn kan inte nödvändigtvis själva verbalt uttrycka sina tankar och åsikter, vilket innebär att observationer är en bra metod för att samla in information om barn. I det här kapitlet ges en kort introduktion till vad man ska tänka på då man gör observationer med hjälp av observations- och reflektionsmodellen som utarbetats inom projektet.

Hur görs observationer

När man planerar observationer måste man vara väl förberedd och gå systematiskt till väga. Det betyder för det första att den som observerar måste ha en god uppfattning om området som undersöks. Observatören ska alltså veta vad och vem/vilka som ska observeras samt hur och när det ska göras. Dessutom är det viktigt att veta vad annat som ska uppmärksammas som kan påverka situationerna (kontext, omgivning, andra personer än de som observeras, osv.). Observationerna ska med andra ord ha ett tydligt syfte.

Graden av strukturering kan variera från strukturerad observation där det på förhand exakt definierats vilka händelseförlopp som ska observeras (och som görs med hjälp av ett på förhand uppgjort observationsschema) till ostrukturerad observation där alla för syftet relevanta händelser noteras. För att göra barnobservationerna som beskrivs i denna publikation används en s.k. semistrukturerad observation. Det innebär ett tillvägagångssätt där det finns en observationsguide som hjälper observatören med hjälp av till exempel nyckelord eller stödfrågor.

När man observerar ska kontexten, miljön, situationen, personerna och beteenden (både verbala och icke-verbala) beskrivas noggrant. Dokumentationen är viktig (se avsnittet om fältanteckningar nedan). För att få en korrekt och mångsidig bild av det som observeras ska flera observationer göras. Om man till exempel endast observerar situationer där ett barn har utmanande beteende och inte observerar situationer som fungerar bra så blir bilden felaktig.

Observatörens påverkan

Observatören påverkar redan med sin närvaro dem hen observerar. Det betyder att man också bör avgöra hur observatören ska bete sig i observationssituationen. Som observatör kan man vara antingen *icke deltagande* eller *deltagande*. En icke deltagande observatör har ingen kontakt med sina studieobjekt (studerar dem till exempel via videoupptagningar eller bakom en envägsspegel), medan en deltagande observatör är en del av det sociala system som ska observeras.

Graden av deltagande kan dock variera mycket. Observatören kan vara okänd för de observerade och hen kan antingen observera dem helt utan att de vet om det eller delta i aktiviteter utan att avslöja sin identitet. Om observatören är känd för dem som observeras kan hen antingen interagera aktivt med dem eller inte alls vara i växelverkan med dem.

Det är inte enbart observatörens närvaro som påverkar insamlingen och tolkningen av data. Den som observerar kan använda sig av alla sina sinnen; till exempel syn, hörsel, lukt och känsel, beroende på vad som ska observeras. Människans sinnen är ändå begränsade. Det går till



exempel inte att observera andra människors tankar. Observatörens egna kunskaper, erfarenheter, värderingar, fördomar, osv. påverkar också vad hen noterar i situationerna och hur hen uppfattar det som händer. En vuxen som observerar barn har sitt vuxenperspektiv som utgångspunkt (vuxencentrerad förståelse), vilket är viktigt att vara medveten om.

Man ska undvika att använda ord som till exempel *uppskatta*, *uppfatta*, *uppleva*, *tycka*, *tro*, *känna* som innebär att observatören tolkar och inte observerar. Det här innebär att observatören ska vara noga med att dokumentera det hen ser och hör, och inte skriva ner sina tolkningar av det som händer.

Fältanteckningar

Fältanteckningar görs ofta med hjälp av papper och penna, men man kan också använda sig av band- eller videoinspelningar. Anteckningarna från observationerna borde vara relativt detaljerade. Det är viktigt att skriva ner sina iakttagelser så fort som möjligt. Om möjligt ska man skriva anteckningar medan man observerar, åtminstone nyckelord. Genast efter observationen ska man skriva ut mer fullständiga anteckningar om situationer, händelser, vem som gjorde eller sade vad, osv.

Bearbetning och analys av data

Efter insamlingen av data genom observationer ska materialet bearbetas för att man ska kunna använda sig av den information som samlats in. I forskningsarbete analyseras materialet och relateras sedan till tidigare forskning och teori. Om observationer gjorts inom ramen för det egna arbetet (som i detta fall inom ramen för småbarnspedagogiken), i syfte att utveckla arbetet, kan det räcka med att läsa igenom materialet, söka efter svar på frågor och teman man är intresserad av och sammanfatta dem. Sammanfattningen kan sedan användas som grund för reflektion och utveckling av det egna arbetet.

Etiska aspekter

Barnets bästa ska alltid vara utgångspunkten för allt arbete inom småbarnspedagogiken. Yrkesetiska regler ger de yrkesverksamma riktlinjer för professionellt ansvar och agerande. De fungerar som stöd för att professionella kan jobba för att syftet med småbarnspedagogiken uppfylls och en god kvalitet garanteras. Barnets rättigheter bör också alltid beaktas. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter har barnet rätt till omvårdnad, skydd och delaktighet. Till barnets rättigheter hör också rätten att uttrycka sina åsikter och bli lyssnad till. Forskningsetiska regler och dataskyddsbestämmelser tillämpas för att garantera ett etiskt förfaringsätt vid insamling av forskningsdata till exempel genom observationer. Forskning som handlar om barn ska främja barns intressen och forskaren ska respektera barnet i forskningsarbetet. När man observerar barn inom småbarnspedagogiken bör man beakta samtliga dessa riktlinjer och regler.

De etiska principerna för forskning som räknas till humanvetenskaperna indelas i tre delområden. Dessa gäller också då forskningen görs om, på eller med barn. För det första ska den undersökta personens självbestämmanderätt respekteras. Det innebär att den som undersöks ska vara medveten om att hen är föremål för forskning, och att hen har gett sitt samtycke till det. Gällande barn under 15 år är det vårdnadshavaren som ska ge sitt samtycke, men också barnet ska ge sitt samtycke om man strävar efter att behandla barnet jämlikt. För det andra bör man undvika att orsaka skada och olägenheter åt dem som undersöks. Den tredje principen handlar om personlig integritet och dataskydd. Om materialet som samlas in innehåller personuppgifter måste bestämmelserna i relevanta förordningar och lagar följas. Forskningsmaterial ska lagras på ett sådant sätt att dess konfidentialitet och innehåll bevaras, dvs. det kan endast bearbetas och redigeras av personer som har rättigheter till materialet.

Observation och reflektion av barns sociala och emotionella kompetenser

Inom småbarnspedagogiken finns det i vardagen flera situationer där barn kan träna sociala och emotionella kompetenser. Barn tränar bland annat att känna igen sina egna och andras känslor, att vänta på sin tur, att hantera problem och lösa konflikter, att reglera impulser och beteende, samt att hävda sig själv och våga ta plats. Eftersom barnet dagligen är i växelverkan med många andra barn och vuxna, finns det många tillfällen där barnets sociala och emotionella kompetenser kan tränas. De sociala och emotionella kompetenserna utvecklas mycket under småbarnsåren och goda kompetenser kan ligga som grund för välmående i barnets liv framöver.

Sociala och emotionella kompetenser utvecklas inte av sig självt, utan barnet behöver mycket stöd och handledning av vuxna. Därför är det viktigt att barnen får tillräckligt med stöd i att utveckla dessa kompetenser. Genom att observera och reflektera kring barns sociala och emotionella kompetenser kan professionella inom småbarnspedagogiken känna igen hurdana strategier barnet använder i utmanande situationer. När observationer görs strukturerat och analyseras kan professionella känna igen mönster som leder till utmaningarna.

Via reflektion kan professionella känna igen barnets behov av stöd i sociala och emotionella kompetenser. När professionella tillsammans reflekterar kring de observationer de har gjort, har de bättre möjlighet att införa det stöd som barn behöver. Stödet kan handla om att göra förändringar i lärmiljön, att ta i bruk nya metoder och arbetssätt i barngruppen eller med det enskilda barnet. Det kan även handla om att den professionella på förhand handleder barnet i att använda sig av positiva strategier för att hantera utmanande situationer, exempelvis hur barnet kan göra för att hantera konflikter som kan uppstå i leksituationer. Ett kännetecken för tillräckligt stöd är att barnet får det när barnet behöver det, och i den utsträckning som barnet behöver.

Resursstarka barn – observations- och reflektionsmodell för att stöda barns sociala och emotionella kompetenser

I de föregående kapitlen har fokus legat vid observation som metod och observation samt reflektion av barns sociala och emotionella kompetenser. I det här kapitlet beskrivs hur observations- och reflektionsmodellen som utvecklats inom projektet Resursstarka barn är uppbyggd och hur den kan användas inom småbarnspedagogiken.

Observations- och reflektionsmodellen är utvecklad för att fungera som redskap för det dagliga arbetet samt för att utveckla arbetet. Varje professionell gör observationen individuellt, men för att få en bredare förståelse om barnets resurser och utmaningar kan det vara till fördel att alla i personalteamet gör observationer. Observationerna utgör grunden för reflektionerna. Reflektionerna görs helst inom personalteamet.

När man använder sig av observations- och reflektionsmodellen gör man anteckningar och denna dokumentation kan utnyttjas när man planerar, genomför och utvärderar den småbarnspedagogiska verksamheten. Hanteringen av all dokumentation som gjorts i samband med observationer och diskussioner inom personalteamet måste följa gällande anvisningar om dataskydd och sekretess.

Observations- och reflektionsmodellen består av tre faser; **fas 1: förberedelse**, **fas 2: observation av barngrupp och reflektion** och **fas 3: observation av enskilt barn och reflektion** (se figur 1). Varje fas är indelad i två uppgifter. I den första fasen bekantar sig observatören med hela publikationen och gör nödvändiga förberedelser inför observationer och reflektioner. I fas 2 utför observatören en eller flera observationer av en barngrupp. Därefter reflekterar observatören med sitt personalteam eller individuellt kring det insamlade materialet. I fas 3 utgår du från det material som samlats in i fas 2 och väljer att fokusera på enskilda barn. I fas 3 observeras enskilda barn och därefter reflekterar observatören med sitt personalteam eller individuellt kring det insamlade materialet.



Figur 1. Observations- och reflektionsmodellens faser och uppgifter.

Fas 1: Förberedelse

I fas 1 bekantar du dig med den sociala och emotionella kompetensprofilen samt observations- och reflektionsmodellen. I den här fasen förbereds även observationerna och reflektionerna. Genom att först läsa igenom hela publikationen får du en uppfattning om hur modellen är uppbyggd och vad och hur du ska göra.

Uppgift 1: Bekanta dig med ämnet

Börja med att läsa den här publikationen i sin helhet. Det ger en bas för varför det är viktigt att observera barn och barngrupper samt för vad man ska tänka på då man observerar. I observationerna utgår du från barnets sociala och emotionella kompetensprofil som beskrivs i publikationen *Resursstarka barn - stöd till socialt utsatta barn inom småbarnspedagogiken*. Bekanta dig med den innan du börjar med observationerna, så att du har den som utgångspunkt när du gör observationerna.

Uppgift 2: Förbered dig för att observera

Innan du börjar observera är det viktigt att du förbereder observationerna väl och bekantar dig noga med anvisningarna. För det första bör du kontrollera med den egna organisationen vilka bestämmelser det finns gällande insamling av data så att du följer de etiska riktlinjerna (se figur 2).



Innan du gör observationerna ska du kontrollera med den egna organisationen:

- att du får göra observationer
- vilka lov som behövs
- hur det data som samlats in får användas och hur det ska lagras

Figur 2. Viktiga aspekter att beakta innan man gör observationer.

Gällande de praktiska arrangemangen är det viktigt att du med din förman och inom arbetsteamet kommer överens om när du kan göra observationer. När du observerar kommer du eventuellt att vara bekant för barnen du observerar men du ska inte interagera med dem. Det innebär att du befinner dig utanför det som sker i situationen och iakttar händelser eller händelseförlopp. Om det sker en olycka eller allvarlig incident som kräver omedelbart ingripande av en vuxen och det inte finns någon annan vuxen i närheten, så avbryt din observation och ingrip enligt situation!

När du gör observationerna använder du dig av semistrukturerad observation som metod för att observera en barngrupp och enskilda barn. Observationerna dokumenteras med hjälp av de frågor som finns i observationsguiderna (på sidan 15 och sidan 20).

När du gör observationer är det viktigt att du beskriver situationen så tydligt du kan, utan att tolka.

- Hurdan är situationen?
- Vad händer?
- Vilka personer är med?
- I vilken miljö sker det?
- Hur kommunicerar personerna och vad säger de?
- Hur förhåller sig personerna till varandra?
- Hurdant är personernas kroppsspråk och miner? Skriv till exempel att barnet gråter, tårarna rinner ned för kinderna, att underläppen darrar, i stället för att barnet är ledset.

I figur 3 nedan finns ett exempel på hur man kan beskriva en situation som observerats.

Exempel

Situation: Fyra barn leker i ett lekrum

Beskrivning: Ett barn sitter på golvet och ritar på ett stort papper. Ett barn håller på att lyfta en låda med smådjur ned från en hylla. De två andra barnen har klossar framför sig och pratar om när de har varit och simmat. Barnen viftar med händerna, hoppar upp och ned på golvet.

En vuxen kommer in i rummet och säger "god morgon, hur är det med er?" och sneglar över sina glasögon. Barnet som sitter och ritar svarar "titta jag har ritat en häst". Det hörs en meddelandesignal från mobiltelefonen som finns på bordet. Den vuxna lyfter upp mobiltelefonen och klickar några gånger. Barnet som lyfter leklådan ropar med hög röst "kan någon hjälpa? Den här är tung!". Den vuxna sätter tillbaka mobiltelefonen och går fram till barnet med leklådan. "Se här, jag hjälper dig". Barnen som pratat om simmandet sätter sig ned på golvet. Det ena barnet säger "om vi bygger en hoppstation så kan vi leka att vi har en hoppstävling-grej? Sopiiko? (Passar det?) Det andra barnet svarar "joo, en såndär mega super hyppytorni (hopptorn)!". Barnen börjar bygga med klossarna och sätter dem på varandra.

Figur 3. Exempel på hur observationen kan beskrivas.

Fältanteckningarna kan göras på valfritt sätt. Du kan till exempel skriva ner nyckelord medan du observerar. Det viktiga är att renskriva anteckningarna så fort som möjligt efter observationen. Reservera alltså tid också för renskrivningen. De renskrivna anteckningarna är grunden för reflektionen som görs efter observationerna. Med hjälp av reflektion kan personalen tillsammans i personalteamet eller individuellt, sammanfatta och analysera sina observationer. Detta stöder personalen att tillsammans planera, genomföra och utvärdera stödinsatser för barn.

Konkreta anvisningar om hur du ska gå tillväga beskrivs under fas 2 och 3.

Fas 2: Observation av barngrupp och reflektion

I fas 2 ligger fokus på att observera och reflektera kring barngruppens resurser och utmaningar utgående från den sociala och emotionella kompetensprofilen. I den här fasen kommer du i uppgift 3 att observera en barngrupp en eller flera gånger. Utgående från det insamlade data görs reflektioner enligt instruktionerna i uppgift 4. Med hjälp av frågorna i reflektionsunderlaget kan ni också planera vilka förändringar ni kan göra för att ännu bättre stöda barns sociala och emotionella kompetenser.

Uppgift 3: Observation av barngrupp

I uppgift 3 observerar du en barngrupp med fokus på barnens resurser och utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser. När man observerar olika situationer kan det vara intressant att se hur barns resurser och utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser framträder under olika tillfällen, situationer, miljöer, verksamheter och tillsammans med olika personer. Det här kan kännas speciellt viktigt när man inleder arbetet med en ny barngrupp. Ibland kan man ha tankar om att utveckla en specifik situation eller verksamhet och då kan det vara relevant att observera just den situationen eller verksamheten flera gånger. Man kan behöva göra flera observationer för att kunna se mönster i barnens resurser och utmaningar.

Det är viktigt att förbereda observationen väl. Tänk till exempel på vilken barngrupp/vilka barn du kommer att observera, vilken situation eller händelse som ska observeras, vilken tidpunkt som är lämplig för observation, vilka personer du behöver vara i kontakt med före observationen och hurdant material du behöver ha framme vid observationen.

Gör anteckningar medan du observerar utgående från frågorna i *Observationsguide för observation av barngrupp* nedan. Beskriv situationen så utförligt som möjligt. Guiden finns också som ifyllbar pdf-fil i bilaga 1. Efter observationen ska du renskriva dina anteckningar så fort som möjligt. De här anteckningarna använder du för vidare reflektion i följande uppgift.



Observationsguide för observation av barngrupp

Observatörens namn:

Datum då observationen är gjord:

De observerade barnens vårdnadshavare har gett samtycke (fylls i vid behov):

- Vilka personer är på plats?
- I vilken miljö befinner sig personerna?
- Vilken är situationen?
- Vad händer i situationen?
Vad gör barnen?
Vad gör vuxna?
Hur kommunicerar personerna och vad säger de?
Beskriv hur personerna förhåller sig till varandra; hurdant är kroppsspråket, minerna, den verbala kommunikationen?

Uppgift 4: Reflektion

Efter att du har gjort alla de observationer du planerat och förberett fortsätter du med uppgift 4 reflektion. I den här uppgiften reflekterar du, med ditt personalteam eller individuellt, på basen av dina observationsanteckningar med hjälp av frågorna som finns i *Reflektionsunderlag för reflektion efter observation av barngrupp*. Du kan börja med att individuellt göra anteckningar utgående från frågorna i reflektionsunderlaget nedan (underlaget finns också som ifyllbar pdf-fil i bilaga 2) och sedan tillsammans med personalteamet fylla i ett gemensamt dokument, med era samlade reflektioner och åtgärdsförslag. Som botten kan ni använda dokumentet *Sammanställning av personalteamets reflektioner* (som finns som ifyllbar pdf-fil i bilaga 3). Med hjälp av frågorna i reflektionsunderlaget kan ni identifiera vilka resurser och utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser som finns i barngruppen. Frågorna hjälper er också att reflektera kring hurdana strategier barnen själva använder sig av i utmanande situationer, och hurdant stöd barnen får i dessa situationer.

Utgående från detta kan ni sedan tillsammans planera hur ni ännu bättre kan stöda barnen i gruppen i relation till sociala och emotionella kompetenser. Gör en konkret och genomförbar plan för vilka åtgärder ni ska vidta. Vad börjar ni med? När gör ni det? Vem gör det? Vad behöver ni för att göra det (t.ex. hurdana material och metoder)? Tänk på personalens roll, miljöns betydelse, barngruppens betydelse och barnets kompetenser. När ska åtgärderna utvärderas?

Under barngruppsobservationerna har man kanske sett barn som behöver extra stöd i sociala och emotionella kompetenser. Om de stödåtgärder ni infört i barngruppen inte är tillräckligt för dessa barn fortsätter ni med observation av enskilda barn (fas 3). När man observerar enskilda barn är tanken att man noggrannare observerar just dessa barn, för att kunna erbjuda dem det stöd de behöver.



Reflektionsunderlag för reflektion efter observation av barngrupp

- Vilka resurser och goda sociala och emotionella kompetenser finns i barngruppen?
- Vilka utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser finns i barngruppen?
- I vilka situationer förekommer det utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser?
Vad är det som gör att dessa situationer är utmanande?
Vilka strategier använder barn i de utmanande situationerna?
Hurdant stöd får barnen i de utmanande situationerna? Av vem?
Hurdana strategier eller stöd skulle barnen behöva?
- Vad kunde ni göra för att ännu bättre stöda barns sociala och emotionella kompetenser i gruppen (särskilt i de utmanande situationerna)?
Gör en konkret och genomförbar plan för vilka åtgärder ni ska vidta. Vad börjar ni med?
När gör ni det? Vem gör det? Vad behöver ni för att göra det (t.ex. hurdana material och metoder)? Tänk på personalens roll, miljöns betydelse, barngruppens betydelse och barnets kompetenser. När ska åtgärderna utvärderas?

➔ Sammanfatta era reflektioner i dokumentet *Sammanställning av personalteamets reflektioner* (finns i bilaga 3 som ifyllbar pdf-fil).

Under barngruppobservationerna har ni kanske sett barn som behöver extra stöd i sociala och emotionella kompetenser. Om de åtgärder som ni planerat och genomfört inom den uppsatta tidsramen inte är tillräckliga för dessa barn, kan ni fortsätta med fas 3.

Fas 3: Observation av enskilt barn och reflektion

I fas 2 har fokus legat på att observera och reflektera kring barngruppens resurser och utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser. Ni har nu en uppfattning om vilka barn i barngruppen som kan behöva extra stöd i sociala och emotionella kompetenser. Ni har redan gjort förändringar utgående från uppgift 4 i syfte att stöda barngruppens sociala och emotionella kompetenser. Det stöd som planerats och genomförts inom den uppsatta tidsramen i fas 2 är kanske inte tillräckligt för alla barn.

I fas 3 är tanken att ni mera i detalj kan observera enskilda barn som är i behov av stöd. I fas 3 observeras enskilda barn (uppgift 5) och kring det insamlade materialet görs reflektioner (uppgift 6). Den här delen är särskilt intressant när man vill utveckla stöd till barn som har utmaningar i sociala och emotionella kompetenser. Det insamlade materialet kan tillämpas när barnets plan för småbarnspedagogik görs.

Uppgift 5 : Observation av enskilt barn

I uppgift 5 utgår man från den information man fått genom att observera barngruppen och reflektera kring det man observerat, och fortsätter med observation av enskilda barn. Under barngruppsobservationerna har ni kanske sett barn som behöver extra stöd i sociala och emotionella kompetenser och i personalteamet har ni reflekterat kring vilka dessa barn är. För att kunna hitta sätt att stöda dessa barn kan observation av de enskilda barnen vara en god metod där ni kan lära er att se olika mönster i de utmaningar som barnet har.

När man observerar ett enskilt barn är tanken att man noggrannare observerar vilka resurser och goda sociala och emotionella kompetenser barnet har. Dessutom är det meningen att du noggrannare kan observera barnets utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser. Du har kanske i observation av barngruppen kunnat känna igen situationer eller händelser som är utmanande för barnet. I den här uppgiften kan du

noggrannare observera just dessa situationer eller händelser. Du kan också här behöva observera flera gånger för att kunna se mönster i barnets resurser och utmaningar.

Liksom i gruppobservationerna är det viktigt att du förbereder observationerna väl på förhand. Det handlar till exempel om att du planerar vilka situationer du kommer att observera, vilken tidpunkt som är lämplig och hurdant material du behöver ha framme. Gör anteckningar medan du observerar utgående från de frågor som finns i *Observationsguide för observation av enskilt barn*. Guiden finns också som ifyllbar pdf-fil i bilaga 4. Efter observationen ska du renskriva dina anteckningar så fort som möjligt. De här anteckningarna använder du för vidare reflektion i följande uppgift.



Observationsguide för observation av enskilt barn

Observatörens namn:

Datum då observationen är gjord:

Det observerade barnets vårdnadshavare har gett samtycke (fylls i vid behov):

- Vilka personer är på plats?
- I vilken miljö befinner sig personerna?
- Vilken är situationen?
- Vad händer i situationen?
Vad gör barnen?
Vad gör vuxna?
Hur kommunicerar personerna och vad säger de?
Beskriv hur personerna förhåller sig till varandra; hurdant är kroppsspråket, minerna, den verbala kommunikationen?

Uppgift 6: Reflektion

Efter att du har gjort alla de observationer du planerat och förberett fortsätter du med uppgift 6 reflektion. Du kan börja med att individuellt göra anteckningar utgående från frågorna i *Reflektionsunderlag för reflektion efter observation av enskilt barn* nedan (underlaget finns också som ifyllbar pdf-fil i bilaga 5). I den här uppgiften reflekterar du, antingen med ditt personalteam eller individuellt, utgående från frågorna som finns i reflektionsunderlaget. Med hjälp av frågorna identifieras de situationer där barnet som observerats har utmaningar och vad det är som gör att dessa situationer är utmanande. Frågorna i underlaget leder er också till att reflektera kring det enskilda barnets resurser i relation till sociala och emotionella kompetenser, vilka strategier barnet använder sig av och hurdan stöd barnet skulle behöva.

När man identifierat dessa kan man planera vilka konkreta åtgärder som ska göras för att bättre stöda just detta barns sociala och emotionella kompetenser. Gör en konkret och genomförbar plan för vilka åtgärder ni ska vidta. Vad börjar ni med? När gör ni det? Vem gör det? Vad behöver ni för att göra det (t.ex. hurdana material och metoder)? Tänk på personalens roll, miljöns betydelse, barngruppens betydelse och barnets kompetenser. När ska åtgärderna utvärderas? Ni kan sammanfatta era reflektioner i dokumentet *Sammanställning av personalteamets reflektioner* (som finns som ifyllbar pdf-fil i bilaga 6). De åtgärder som ni kommer överens om och tidpunkt för uppföljning ska dokumenteras i barnets plan för småbarnspedagogik.



Reflektionsunderlag för reflektion efter observation av enskilt barn

- Vilka resurser och goda sociala och emotionella kompetenser har barnet?
 - Vilka utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser har barnet?
 - Beskriv i vilka situationer det förekommer utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser.
Vad är det som gör att dessa situationer är utmanande?
Vilka strategier använder barnet eller hurdant stöd får det i de utmanande situationerna?
Hurdana strategier eller stöd skulle barnet behöva?
 - Hur kunde ni använda barnets resurser för att stöda barnet i utmanande situationer?
 - Hur kunde ni använda barngruppens resurser för att stöda barnet i utmanande situationer?
 - Hur kunde ni utveckla miljön för att stöda barnet i utmanande situationer?
 - Vilka material, metoder och arbetssätt kunde användas för att stöda barnet? Hur?
 - Hur kunde ni utveckla andra pedagogiska arrangemang för att stöda barnet i utmanande situationer?
- ➔ Sammanfatta era reflektioner i dokumentet *Sammanställning av personalteamets reflektioner* (finns som ifyllbar pdf-fil i bilaga 6).
 - ➔ Åtgärderna och tidpunkt för uppföljning och utvärdering dokumenteras i barnets plan för småbarnspedagogik

Avslutning

Inom småbarnspedagogiken tränar barn i vardagen på sociala och emotionella kompetenser i samspel med andra barn och vuxna. Barnets kompetenser utvecklas när det får möjligheter att i mångsidiga situationer och miljöer öva på olika sociala och emotionella kompetenser. Det handlar bland annat om att känna igen sina resurser, att upprätthålla kamratrelationer, att vänta på sin tur, att lösa konflikter, att stå mot socialt tryck och göra egna val, samt att kunna känna igen situationer som är svåra och att kunna be om hjälp. Sociala och emotionella kompetenser är viktiga för barns framtida välmående, därför förtjänar barn att få stöd och handledning. Barn har enligt styrdokumentet inom småbarnspedagogiken rätt att få det stöd de behöver och i den utsträckning som det behövs. Personalen inom småbarnspedagogiken har en viktig roll i att stöda alla barns sociala och emotionella kompetenser, men särskild uppmärksamhet och stöd ska riktas till de barn som behöver extra stöd.

Det finns idag inom småbarnspedagogiken barn som har utmaningar med sociala och emotionella kompetenser. Därför behövs det nya modeller och verktyg för personalen för att kunna uppmärksamma och stöda de barn som har dessa utmaningar. Den här observations- och reflektionsmodellen är ett verktyg för personalen inom småbarnspedagogiken. Inom projektet Resursstarka barn – stöd till socialt utsatta barn har utvecklats material som kan användas i barngruppen och med det individuella barnet för att stöda barns sociala och emotionella kompetenser. Mera om projektet och materialen kan du läsa här: <https://resursstarkabarnprojekt.com/>

Den här observations- och reflektionsmodellen hjälper personalen att känna igen barns resurser och utmaningar i sociala och emotionella kompetenser. Genom att alla i personalteamet gör de uppgifter som beskrivs i modellen bidrar det till att få ett gemensamt arbetssätt kring hur man systematiskt kan känna igen barngruppens och barnets resurser samt utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser. Reflektionsdelarna bidrar till att personalen kan känna igen barns behov av stöd och att tillsammans komma överens om hur man inför det stöd som behövs. De stödåtgärder som verkställs dokumenteras i barnets plan för småbarnspedagogiken.

Personalens observationer och reflektioner kring stöd kan vara viktiga i diskussionerna med vårdnadshavarna och vid behov med andra professionella. Ytterst viktigt är att alltid lyfta fram barnets resurser och de små framsteg som barnet gör. Avgörande är att de personer som är viktiga för att kunna stöda barnet jobbar resursförstärkande och i dialog med varandra. Barnet självt ska ha en så aktiv roll som möjligt när stöd planeras, genomförs och utvärderas. Redan små barn har flera olika sätt att uttrycka vilka behov de har och vad som kan stöda dem i det som är utmanande. Det kräver att barn är omringade av empatiska, sensitiva och lyhörda vuxna, som tar sig tid att försöka förstå vad barnet försöker uttrycka. Ansvar för att införa rätt sorts och tillräcklig stöd ligger hos de professionella.

”Småbarnspedagogikens förutsättningar att finnas till hands i barnets vardag kan inte nog betonas. I den dagliga interaktionen mellan personalen och barnet finns otaliga möjligheter att se barnets behov och att ge barnet en puff i rätt riktning.” (Davidsson & Juslin 2021, 22)

Källor:

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.

Davidsson S. & Juslin E. (2021). *Resursstarka barn - stöd till socialt utsatta barn inom småbarnspedagogiken*. Vasa: Novia publikation och produktion, serie L: läromedel, 1/2021.

Hämtad 25.10.2021 från <https://www.novia.fi/forskning/novias-publikationsserie/serie-l-laromedel>

Etiska principer för humanforskning och etikprövning inom humanvetenskaperna i Finland: Forskningsetiska delegationens anvisningar 2019. (2019). Forskningsetiska delegationen. Hämtad 25.10.2021 från https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Etikprovning_inom_humanvetenskaperna_2020.pdf

Johansson, B. (2013). *Forskning om barn – deltagande observation*. I: Johansson, B. & Karlsson, M. (red.) *Att involvera barn i forskning och utveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, B. & Karlsson, M. (2013). Inledning. I: Johansson, B. & Karlsson, M. (red.) *Att involvera barn i forskning och utveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Koivuniemi M., Kinnunen S., Mänty K., Näykki P., Järvenoja H. (2020). *Arjen sosioemotionaaliset haasteet oppimistilanteina – 4T toimintamalli lapsen kehittyvien tunteiden säätelytaitojen tukemiseksi*. Oulun Yliopisto. <https://www.opf.fi/sites/default/files/documents/isbn9789526226484.pdf>

Kurki, K. (2017). *Young children's emotion and behaviour regulation in socio-emotionally challenging situations*. Hämtad från <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526216973.pdf>

Larsen, A.K. (2018). *Metod helt enkelt: En introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Gleerup.

McLanahan, S., Currie, J., Haskins, R., Kearney, M., Rouse, C., Sawhill, I. (2017). *Social and emotional learning. The future of children*. Princeton-Brookings, vol 27, number 1. Hämtad från https://futureofchildren.princeton.edu/sites/futureofchildren/files/media/foc_spring_vol27_no1_for_web_0_0.pdf

Määttä, S., Koivula, M., Huttunen, K., Paananen, M., Närhi, V., Savolainen, H., Laakso, M-L. (2017). Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Helsinki, Finland. Utbildningsstyrelsen. Rapporter och publikationer 2017:17. Hämtad från https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf

Patel, R. & Davidson, B. (2019). *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Skärvad, P-H. & Lundahl, U. (2016). *Utredningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

UNICEF Finland. (u.å). *Konvention om barnets rättigheter*. Hämtad 2.2.2022 från <https://www.unicef.fi/barnets-rattigheter/konventionen-om-barnets-rattigheter-hela-texten/>

Utbildningsstyrelsen (2018). Grunderna för planen för småbarnspedagogik. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna-for-planen-for-smabarnspedagogik-2018_0.pdf

Vetenskaplig forskning och dataskydd. (u.å.). I: *Dataombudsmannens byrå*. Hämtad 4.11.2021 från <https://tietosuoja.fi/sv/vetenskaplig-forskning-och-dataskydd>

Bilaga 1: Observationsguide för observation av barngrupp

Observatörens namn: _____

Datum då observationen är gjord: _____

De observerade barnens vårdnadshavare har gett samtycke (fylls i vid behov):

Vilka personer är på plats?

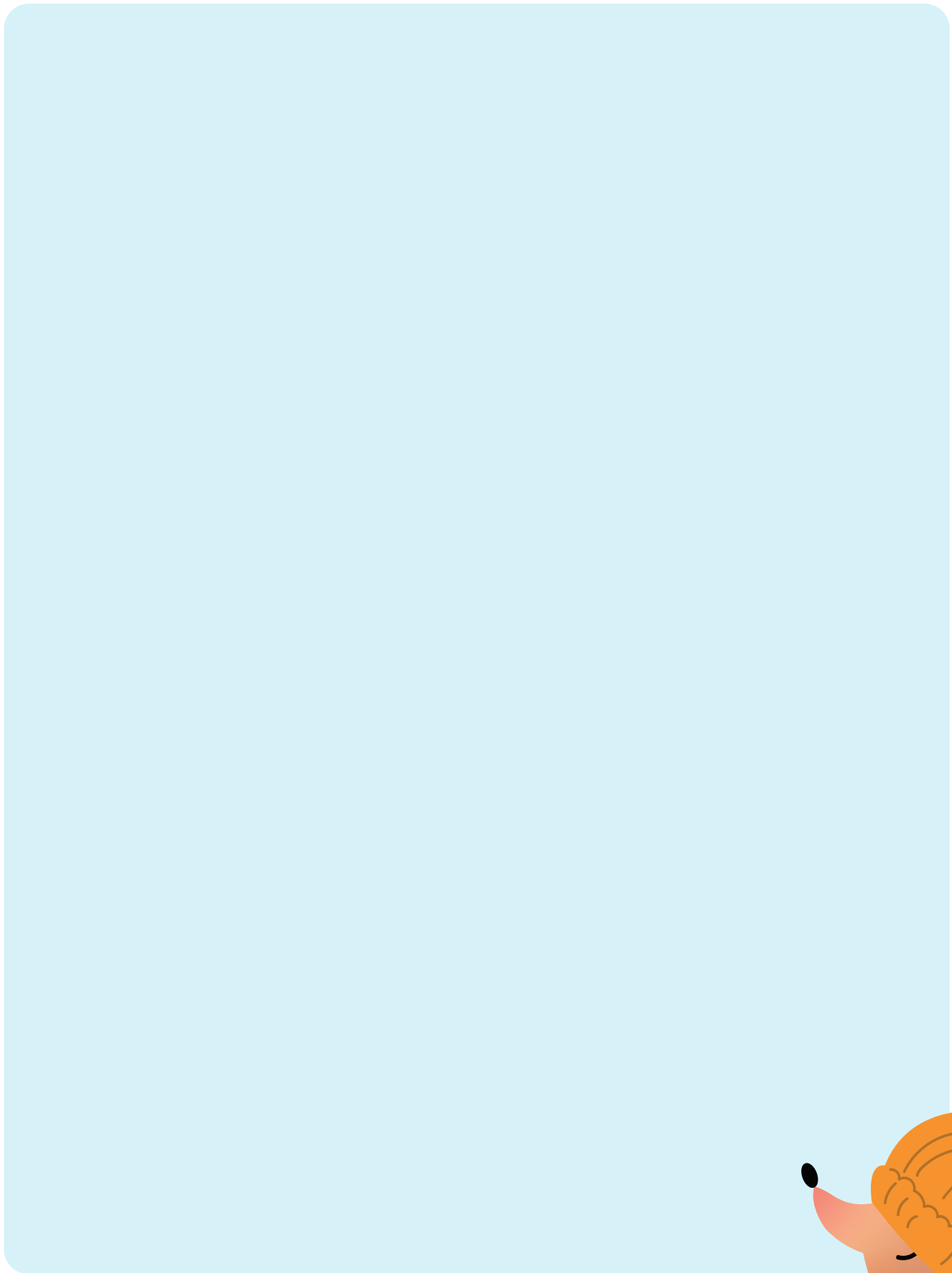
I vilken miljö befinner sig personerna?

Vilken är situationen?

Vad händer i situationen? Vad gör barnen? Vad gör vuxna?

Hur kommunicerar personerna och vad säger de? Beskriv hur personerna förhåller sig till varandra; hurdan är kroppsspråket, minerna, den verbala kommunikationen?

Bilaga 1: Observationsguide för observation av barngrupp



Bilaga 2: Reflektionsunderlag för reflektion efter observation av barngrupp

Vilka resurser och goda sociala och emotionella kompetenser finns i barngruppen?

Vilka utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser finns i barngruppen?

I vilka situationer förekommer det utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser?

Vad är det som gör att dessa situationer är utmanande?

Vilka strategier använder barn i de utmanande situationerna?

Hurdant stöd får barnen i de utmanande situationerna? Av vem?

Hurdana strategier eller stöd skulle barnen behöva?



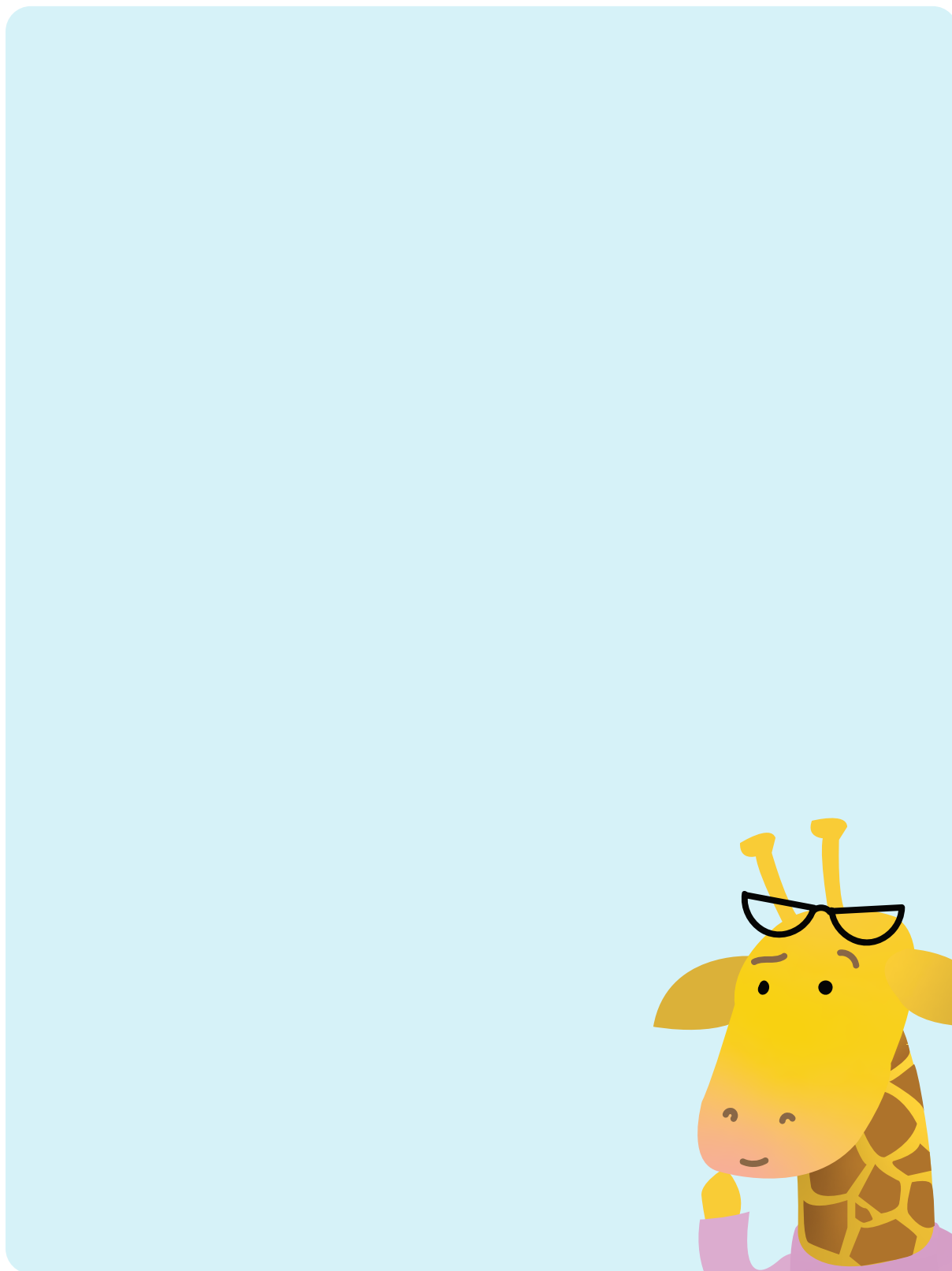
Bilaga 2: Reflektionsunderlag för reflektion efter observation av barngrupp



Vad kunde du/ni göra för att ännu bättre stöda barns sociala och emotionella kompetenser i gruppen (särskilt i de utmanande situationerna)?

Gör en konkret och genomförbar plan för vilka åtgärder ni ska vidta. Vad börjar ni med? När gör ni det? Vem gör det? Vad behöver ni för att göra det (t.ex. hurdana material och metoder)? Tänk på personalens roll, miljöns betydelse, barngruppens betydelse och barnets kompetenser. När ska åtgärderna utvärderas?

Bilaga 2: Reflektionsunderlag för reflektion efter observation av barngrupp



Bilaga 3: Sammanställning av personalteamets reflektioner

1. Sammanställning av våra reflektioner

2. Vad ska vi göra för att stöda barnens sociala och emotionella kompetenser?

3. När träffas vi nästa gång för att utvärdera?

Datum och klockslag: _____



Bilaga 4: Observationsguide för observation av enskilt barn

Observatörens namn: _____

Datum då observationen är gjord: _____

De observerade barnens vårdnadshavare har gett samtycke (fylls i vid behov):

Vilka personer är på plats?

I vilken miljö befinner sig personerna?

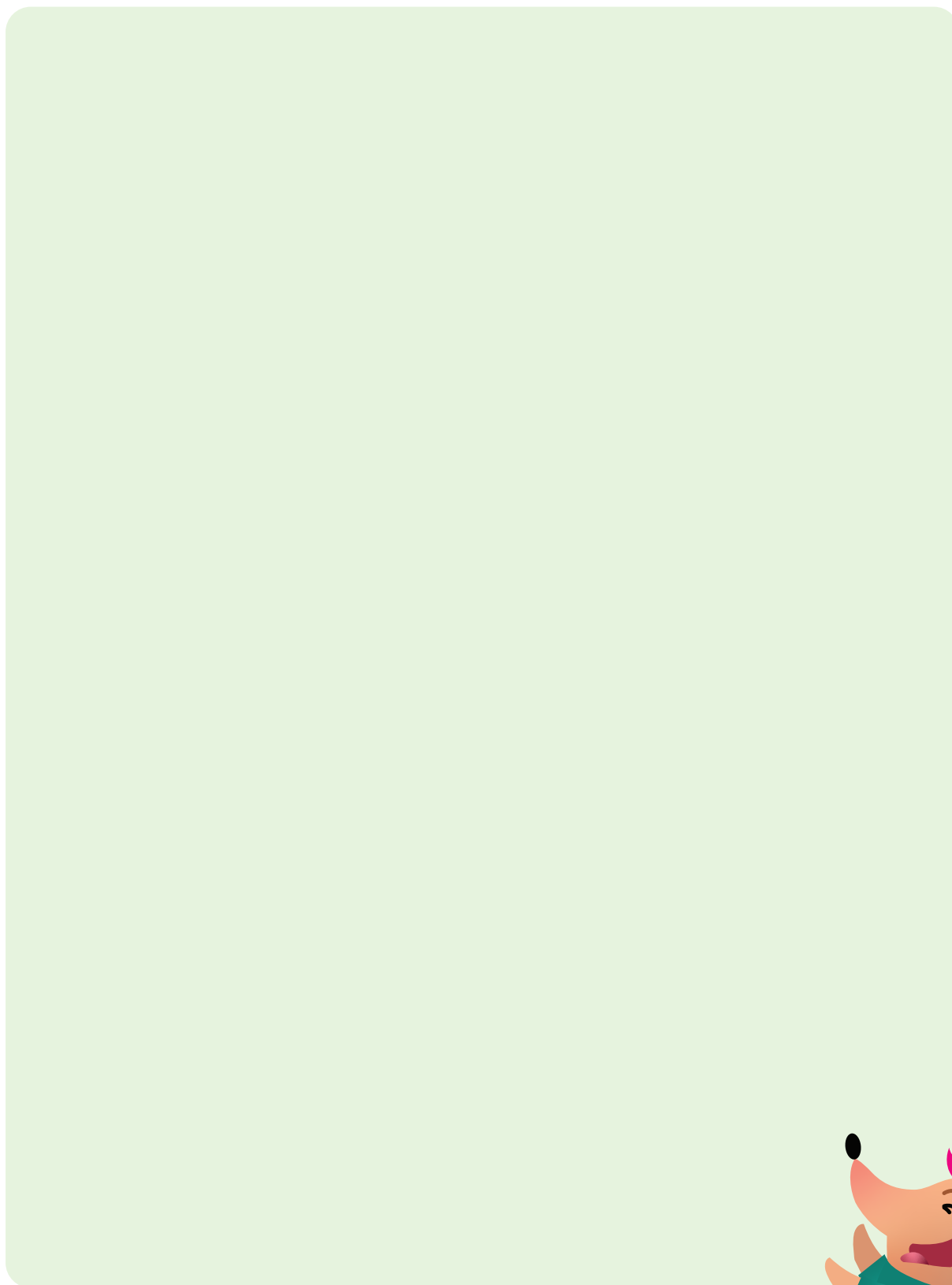
Vilken är situationen?

Vad händer i situationen? Vad gör barnen? Vad gör vuxna?

Hur kommunicerar personerna och vad säger de? Beskriv hur personerna förhåller sig till varandra; hurdan är kroppsspråket, minerna, den verbala kommunikationen?

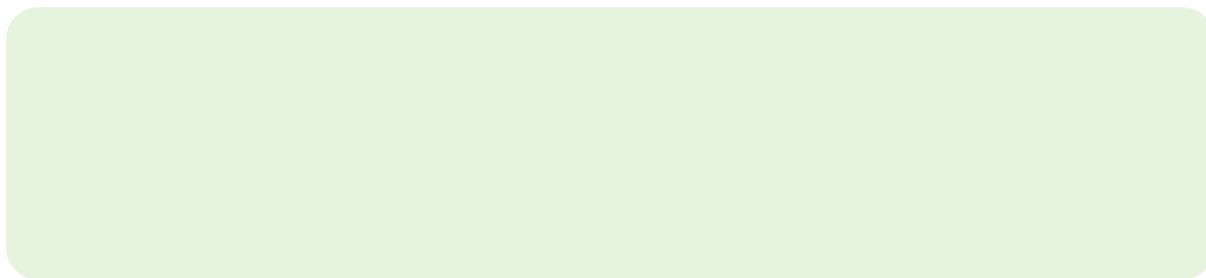


Bilaga 4: Observationsguide för observation av enskilt barn

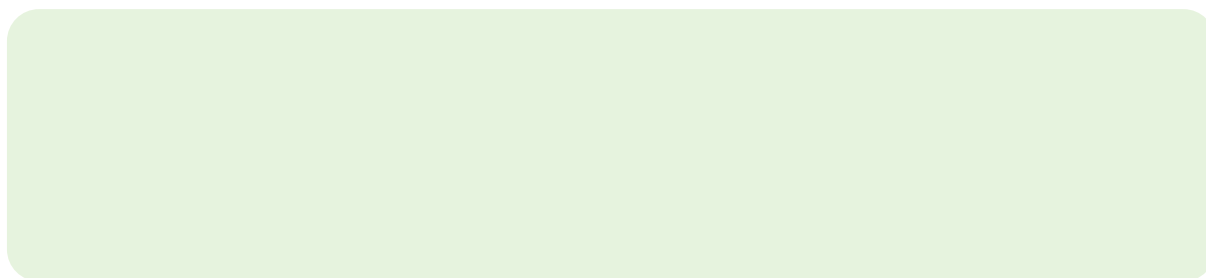


Bilaga 5: Reflektionsunderlag för reflektion efter observation av enskilt barn

Vilka resurser och goda sociala och emotionella kompetenser har barnet?



Vilka utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser har barnet?

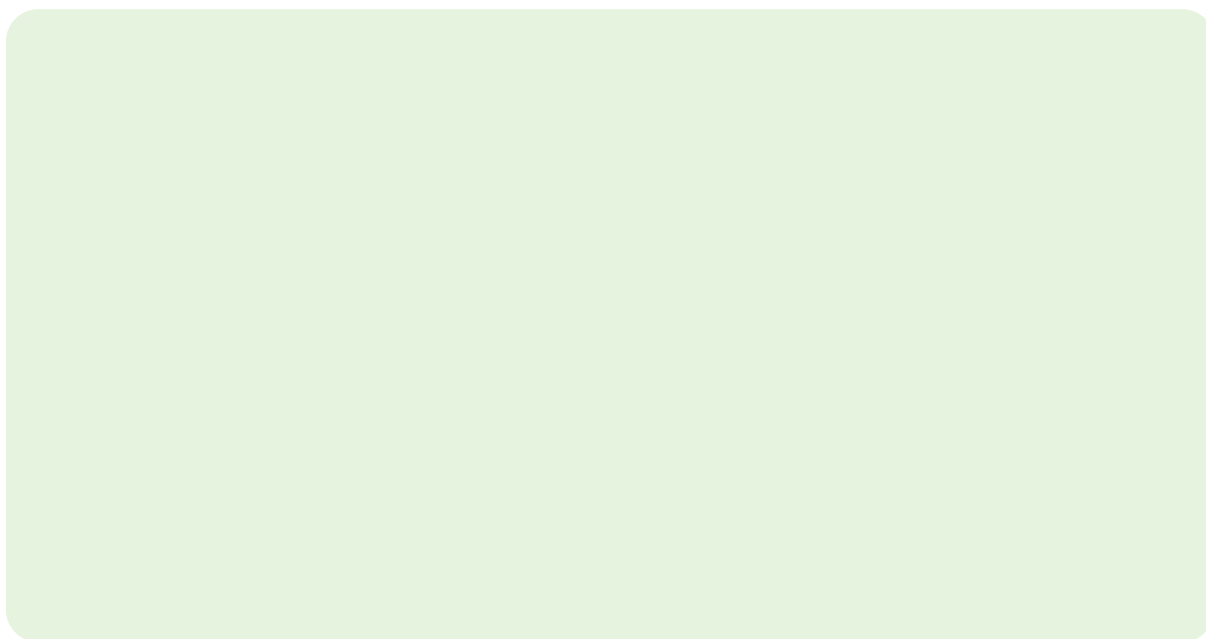


Beskriv i vilka situationer det förekommer utmaningar i relation till sociala och emotionella kompetenser.

Vad är det som gör att dessa situationer är utmanande?

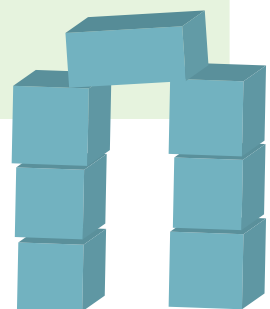
Vilka strategier använder barnet eller hurdan stöd får det i de utmanande situationerna?

Hurdana strategier eller stöd skulle barnet behöva?



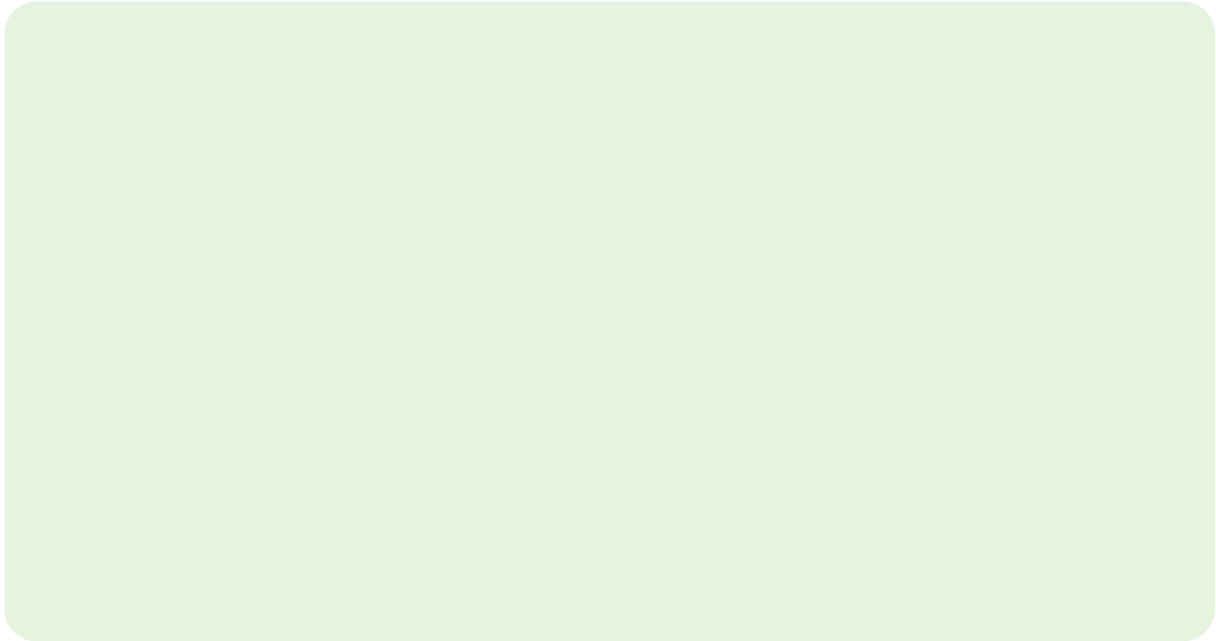
Bilaga 5: Reflektionsunderlag för reflektion efter observation av enskilt barn

Hur kunde ni använda barnets resurser för att stöda barnet i utmanande situationer?

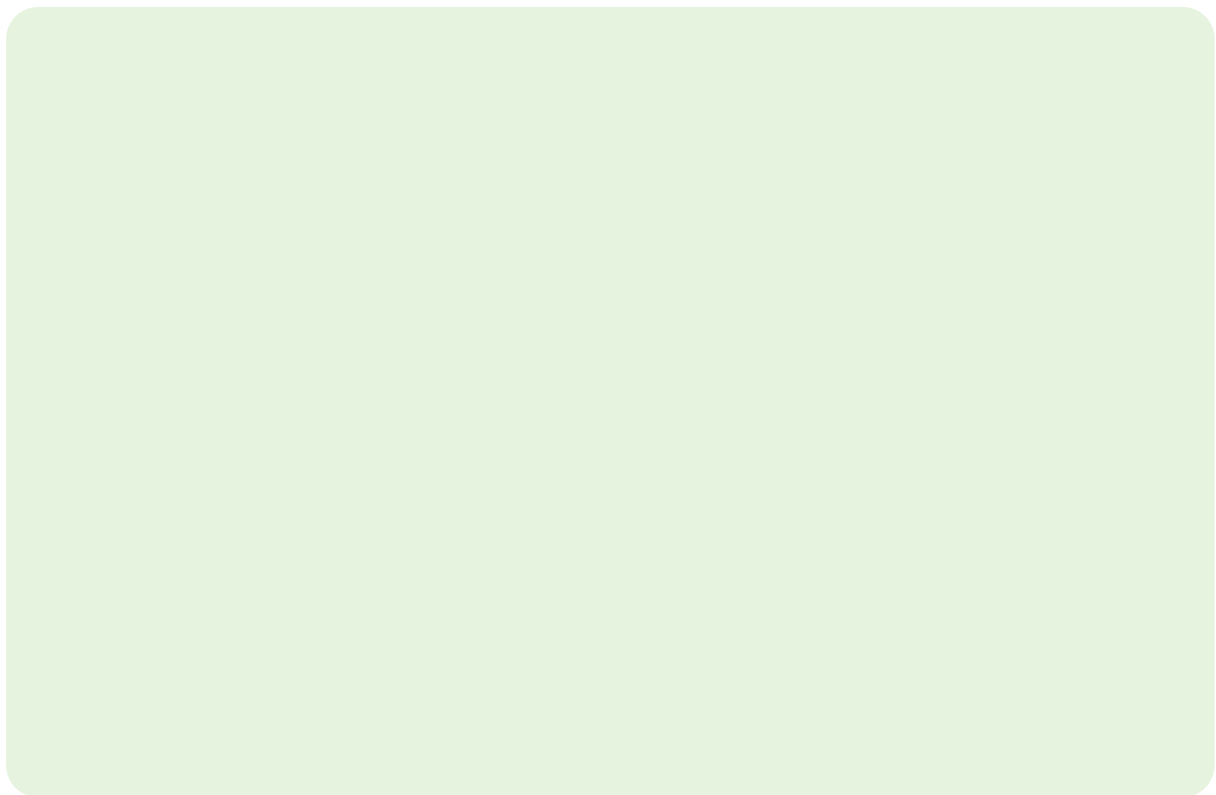


Bilaga 5: Reflektionsunderlag för reflektion efter observation av enskilt barn

Hur kunde ni använda barngruppens resurser för att stöda barnet i utmanande situationer?



Hur kunde ni utveckla miljön för att stöda barnet i utmanande situationer?



Bilaga 5: Reflektionsunderlag för reflektion efter observation av enskilt barn

Vilka material, metoder och arbetsätt kunde användas för att stöda barnet? Hur?

Hur kunde ni utveckla andra pedagogiska arrangemang för att stöda barnet i utmanande situationer?



Bilaga 6: Sammanställning av personalteamets reflektioner

1. Sammanställning av våra observationer

2. Vad ska vi göra för att stöda barnets sociala och emotionella kompetenser?

3. När träffas vi nästa gång för att utvärdera?

Datum och klockslag: _____

